

STENDHAL

MĂNĂSTIREA
DIN PARMA

Traducere din limba franceză
Anda Boldur

PARTEA ÎNTÂI

*Gia mi fur dolci inviti a empir
le carte i luoghi ameni.¹*

Ariosto, sat. IV

Locurile plăcute mi-au fost dulci imbolduri la scris. (în limba italiană
în original)

CAPITOLUL I

MILANO ÎN 1798

La 15 mai 1796, generalul Bonaparte își făcu intrarea în Milano, în fruntea acelei tinere armate ce trecuse podul de la Lodi, vestind că, după atâtea secole, Cezar și Alexandru își aveau urmașul. Minunile de vitejie și de geniu, la care Italia fu martoră, treziră în câteva luni un popor ațipit; cu opt zile înainte de sosirea francezilor, milanezii încă nu vedeau în ei decât o adunătură de tâlhari, gata oricând s-o ia la sănătoasa dinaintea trupelor Majestății Sale imperiale și regale: cel puțin așa le-o tot spunea, de trei ori pe săptămână, un mic ziar, mare cât palma, tipărit pe hârtie murdară.

În timpul Evului Mediu, lombarzii republicani dăduseră dovadă de o vitejie egală cu cea a francezilor și meritaseră să-și vadă orașul cu desăvârșire ras de pe fața pământului de către împărații Germaniei. De când deveniseră însă *supuși credincioși*, îndeletnicirea lor de căpetenie era să imprime sonete pe mici batiste de tafta roz, ori de câte ori avea loc căsătoria vreunei fete de familie nobilă sau bogată. După doi-trei ani de la acest mare eveniment din viața sa, fata își lua un curtezan: uneori, numele domnișorului ales chiar de familia soțului, era trecut la loc de cinste în actul de căsătorie. Zguduirea adâncă, pe care o stârni neprevăzuta sosire a armatelor franceze, era departe de obiceiurile acelea molatice. Curând, se

încăunară moravuri noi, înflăcărare. La 15 mai 1796, un popor întreg își dădu seama că tot ceea ce respectase până atunci era cu desăvârșire demn de dispreț și uneori chiar de ură. Plecarea ultimului regiment austriac însemnase și năruirea vechilor idei; a-ți primejdui viața era acum un lucru la modă. După atâtea veacuri de simțiri serbede, fiecare înțelegea că, pentru a fi fericit, trebuia să-ți iubești patria cu o dragoste adevărată și să urmărești săvârșirea unor fapte eroice. Ani de zile, milanezii zăcuseră cufundați în beznă, căci încă mai dăinuia cruntul despotism al lui Carol Quintul și Filip al II-lea; le dărâmară statuile și dintr-odată se pomeniră scăldați în lumină. De vreo cincizeci de ani, și pe măsură ce *Enciclopedia*¹ și Voltaire străluceau tot mai mult în Franța, călugării predica blândului popor din Milano că a învăța carte, sau orice altceva, era o strădanie cu totul de prisos; și că plătind, după tipic, dania către preot și spovedindu-ți deschis toate micile păcate, îți asigurai, fără doar și poate, un loc de cinste în rai. Pentru a scoate cu totul din sărite acest popor, pe vremuri atât de dârz și răzvrătit, Austria îi vânduse ieftin privilegiul de a nu contribui cu recruți pentru armata ei.

În 1796, armata milaneză era alcătuită din douăzeci și patru de haimanale înveșmântate în roșu, care apărau orașul împreună cu patru mărețe regimente de grenadieri unguri. Libertatea moravurilor era nemăsurată, în schimb, adevăratele iubiri destul de rare; de altminteri, în afară de neplăcuta îndatorire de a spune absolut totul duhovnicului, sub amenințarea unei ispășiri cumplite

¹ Celebra lucrare *Enciclopedia sau dicționar explicativ al științelor, artelor și meșteșugurilor*, editată între 1751–1780

chiar în această viață, bunii poporeni din Milano mai erau supuși și câtorva mici opreliști monarhice, de ajuns de jignitoare. Așa, bunăoară, arhiducele, care își avea reședința la Milano și guverna în numele vărului său, împăratul, avusese bănoasa idee de a face negoț cu cereale. Ca urmare, era strict interzis țăranilor să-și vândă grânele înainte ca Alteța Sa să-și fi umplut hambarele.

În mai 1796, la trei zile după intrarea francezilor, un tânăr pictor miniaturist, puțin cam într-o ureche, pe nume Gros, care venise acolo cu armata și care de atunci a ajuns celebru, auzind vorbindu-se la marea cafenea *Servi* (pe vremea aceea la modă), despre isprăvile arhiducelui, care, pe deasupra, mai era și mătăhălos, luă lista de înghețate, tipărită pe o foaie de hârtie proastă, galbenă, și desenă pe dosul ei mutra pântecosului arhiduce. Un soldat francez îi da o lovitură de baionetă în burtă și, în loc de sânge, se revărsa din el o cantitate necrezut de mare de grâu. Asemenea glumă sau caricatură, cum vreți să-i ziceți, nu se mai văzuse încă în țara asta de despotism viclean. Desenul, lăsat de Gros pe masa cafenelei *Servi*, păru o minune pogorâtă din cer; în timpul nopții fu gravat, iar a doua zi fu vândut în douăzeci de mii de exemplare.

În aceeași zi, fu afișată hotărârea unei contribuții de război de șase milioane, dictată de nevoile armatei franceze, care, după ce câștigase șase bătălii și cucerise douăzeci de provincii, nu ducea lipsă decât de încălțăminte, pantalonii, tunici și chivere.

Valul de fericire și plăcere care cotropi Lombardia, odată cu venirea acestor francezi atât de săraci, fu așa de mare, încât numai preoții și câțiva nobili simțiră greutatea acelei contribuții de șase milioane, urmată curând de

multe altele. Soldații francezi râdeau și cântau toată ziua; aveau cu toții sub douăzeci și cinci de ani, iar generalul lor șef, care trecea drept cel mai bătrân om din oștire, n-avea decât douăzeci și șapte. Veselia, tinerețea, nepăsarea lor dădeau un răspuns hazliu predicilor turbate ale călugărilor, care de șase luni încoace vesteau, din înaltul sfântului amvon, că francezii erau niște căpcăuni, siliți, sub amenințarea pedepsei cu moartea, să pârjolească totul și să reteze capul la toată lumea. De aceea și mergea fiecare regiment cu ghilotina în frunte.

Pe la sate, în pragul câte unei căscioare, puteai vedea soldați francezi legănând pruncul gazdei și, aproape în fiecare seară, câte un toboșar îi zicea din vioară, înfiripând un bal. Cadrilurile erau mult prea savante și complicate pentru ca soldații – care, de altfel, nici ei nu le știau – să le poată învăța pe femeile din partea locului, așa încât ele erau cele care le arătau tinerilor francezi *Monferina*, *Săltăreața* și alte jocuri italienești.

Ofițerii francezi fuseseră încartiruiți, pe cât se putuse, prin casele oamenilor cu stare; le venise și lor vremea să se întremeze. Un locotenent cu numele de Robert căpătă, de pildă, foaie de încartiruire în palatul marchizei del Dongo. Singura avere a acestui tânăr ofițer, de ajuns de descurcăreț, era un galben de șase franci, pe care îl primise la Piacenza. După trecerea podului de la Lodi, pusese mâna pe niște minunați pantaloni de nanchin noi-nouți, dezbrăcând un ofițer austriac ucis de o ghiulea; și nicicând îmbrăcăminte nu picase mai la vreme. În schimb, epoleții săi ofițerești erau de lână, iar postavul tunicii cusut de căptușeala mânecilor, pentru ca peticele să se poată ține între ele; dar mai era un lucru, și mai trist: pingecele încălțăminteii îi erau croite dintr-o chivără care fusese, și ea, găsită pe câmpul de

luptă, ceva mai sus de podul de la Lodi. Aceste pingele de Doamne-ajută erau legate pe deasupra cu sfori atât de bătătoare la ochi, încât atunci când majordomul casei se înfățișă în odaia locotenentului Robert, pentru a-l invita să cineze cu doamna marchiză, ofițerul se văzu pus într-o groaznică încurcătură. În cele două ore ce-l despărțeau de cina fatală, el încercă, ajutat de ordonanță, să-și cârpească barem cât de cât vestonul și să cănească în negru, cu cerneală, blestematele sfori ale încălțărilor. Sosi, în sfârșit, și clipa cea groaznică.

„Niciodată în viața mea nu m-am simțit mai stingherit“, avea să-mi povestească mai târziu locotenentul Robert; „doamnele se așteptau să le înspăimânt, iar eu tremuram mai rău decât ele. Îmi priveam botinele și nu știam cum să calc mai grațios. Marchiza del Dongo“, adăugă el, „era pe atunci în toată strălucirea frumuseții sale; ai cunoscut-o, avea ochi nespus de frumoși, de o blândețe îngerească, iar părul, de un blond întunecat, îi puneă parcă și mai mult în valoare ovalul încântător al feței. Aveam, la mine în cameră, o *Irodiadă* de Leonardo da Vinci, care părea leit portretul ei. Numai Dumnezeu a vrut să-mi pierd până-ntr-atâta cumpătul înaintea nepământeniei sale frumuseți, încât să uit de halul în care eram îmbrăcat. În timpul celor doi ani, petrecuți în munții Genovei, nu văzusem decât lucruri urâte și ticăloase; am cutezat să-i spun cât de răpit mă simțeam la vederea ei.

Mai aveam, totuși, destul de multă minte ca să nu mă pierd în prea multe măguleli. Pe când lăsam cuvintele să-mi zboare, mi-era dat să văd, într-o sufragerie, toată numai marmură, doisprezece lachei și feciori de casă, îmbrăcați cu ceea ce pe atunci mi se părea culmea măreției.

Închipuți-vă că afurisiții aceia nu numai că aveau încălțăminte bună, dar mai purtau la ea și catarama de argint. Cu coada ochiului, luam aminte la toate acele priviri tâmp, ațintite asupra straielor, ba poate chiar și asupra bietelor mele botine, ceea ce mă ustura la inimă. Aș fi putut să mă răstesc o singură dată și să-i bag pe toți în sperieți; dar pas de-i pune la locul lor, fără să le înspăimânți și pe cucoane! Mai ales că marchiza – dacă e să mă gândesc la ceea ce mi-a mărturisit ea însăși de o sută de ori după aceea – ca să mai prindă puțină inimă, trimisese s-o aducă de la mănăstire, unde se afla atunci la învățătură, pe Gina del Dongo, sora soțului ei, încântătoarea contesă Pietranera de mai târziu; cât timp i-au mers toate din plin, nimeni n-a întrecut-o în veselie și drăgălășenie, tot așa cum nimeni n-a întrecut-o în curaj și seninătate sufletească, atunci când a încercat-o potrivnicia soartei.

Gina, care putea avea pe atunci treisprezece ani, dar arăta de optsprezece, fire vioaie și deschisă, cum o știți, într-atâta se temea să nu izbucnească în râs, văzându-mă în ce hal arăt, încât nu îndrăznea să mă mănânce; marchiza, dimpotrivă, mă copleșea cu o politețe silită; citea ea foarte bine în privirile mele cât eram de sâcâit. Pe scurt, făceam o impresie proastă și le dădeam prilej să mă disprețuiască, lucru care pare-se că nu i se poate întâmpla unui francez. În sfârșit, îmi veni o idee izbăvitoare: mă apucau să le povestesc distinselor mele interlocutoare despre mizeria și despre toate câte avusesem de pățimit, timp de doi ani, în munții Genovei, unde ne sileau să rămânem niște generali bătrâni și dobitoci. Acolo, le-am spus, ni se dădeau monede-hârtii care n-aveau acoperire

în țară și câte trei uncii¹ pâine pe zi. Nu începusem a vorbi nici de două minute, că bunei marchize îi dăduseră lacrimile, iar Gina devenise dintr-odată serioasă.

– Cum, domnule locotenent, mă întrebă ea, trei uncii de pâine?

– Da, domnișoară; dar până și de astea eram lipsiți de trei ori pe săptămână; iar pentru că țăranii pe la care poposeam se zbăteau într-o sărăcie și mai lucie decât noi, le dădeam și lor din puținul nostru.

Sculându-ne de la masă, am oferit marchizei brațul, conducând-o până la ușa salonului; apoi, întorcându-mă repede, l-am răsplătit pe servitorul care mă servise cu acea unică monedă de șase franci, pe care o aveam, și pe seama căreia îmi făurisem atâtea castele în Spania.

După opt zile, urmă Robert, „când se văzu că francezii nu ghilotinau pe nimeni, marchizul del Dongo se întoarse de la castelul său din Grianta, de pe malul lacului Como, unde se refugiase vitejește la apropierea armatei, părăsindu-și în voia soartei războiului tânăra soție cea atât de frumoasă, precum și sora. Ura pe care marchizul o nutrea față de noi era tot atât de mare pe cât de mare îi era și teama, adică nemărginită. Mutra lui puhavă și plină de cucernicie era de-a dreptul hazlie de câte ori îmi adresa cuvinte curtenitoare. A doua zi după întoarcerea sa la Milano, am primit trei coți de postav și două sute de franci, în contul contribuției de șase milioane: m-am înnoit din cap până-n picioare și am devenit cavalerul celor două doamne, căci începuseră balurile.”

¹ Uncie: veche unitate de măsură, egală cu aproximativ 35 de grame

Povestea locotenentului Robert a fost aceea a tuturor francezilor: în loc să fie luată peste picior, mizeria braviilor soldați stârnise mila populației, care îi îndrăgi.

Perioada aceasta, de fericire neașteptată și beție, nu ținu decât doi anișori; nebunia fusese atât de fără de margini și de generală, încât mi-ar fi cu neputință să o explic altfel decât prin următoarea cugetare istorică și adâncă: poporul acesta se plictisea de o sută de ani.

Pe vremuri, la curtea ducilor de Visconti și Sforza, faimoși cândva la Milano, domnise acea voluptate firească țărilor meridionale. Dar, din anul 1624, când milanezii încăpură pe mâinile spaniolilor, stăpânitori posaci, bănuitori și trufași, care se temeau mereu de revoltă, veselia pierise fără urmă. Însușindu-și năravurile spaniolilor, poporul se gândea mai degrabă să se răzbune, la cea mai mică jignire, printr-o lovitură de pumnal, decât să se bucure de plăcerea clipei de față.

Bucuria nebună, veselia, voluptatea, uitarea tuturor amărăciunilor, ba chiar a grijilor de fiecare zi, fură împinse atât de departe, încât, începând de la 15 mai 1796, când francezii intrară în Milano, până în aprilie 1799, când fură izgoniți, în urma luptei de la Cassano, au putut fi citate nume de bătrâni negustori milionari, de bătrâni cămătari, de notari bătrâni care, în răstimpul acela, uitară să fie posomorâți și să câștige bani.

Se puteau număra cel mult câteva familii, aparținând înaltei nobilimi, care se retrăseseră în castelele lor de la țară, ca pentru a-și dovedi nemulțumirea față de veselia generală și față de înflorirea tuturor inimilor. Nu-i mai puțin adevărat că aceste familii nobile și bogate fuseseră distinse într-un chip supărător, cu prilejul repartizării contribuțiilor de război, cerute de armata franceză.

Marchizul del Dongo, nemulțumit de a vedea în juru-i atâta veselie, fu printre cei dintâi care plecară, înapoindu-se la mărețu-i castel din Grianta, mai sus de Como, unde doamnele îl duseră o dată și pe locotenentul Robert. Castelul, poate unic în lume prin așezarea sa, situat pe un podiș înalt de o sută cincizeci de picioare, ce domina în parte lacul acela de o frumusețe negrăită, fusese altădată o cetățuie. Ducii del Dongo o construiseră în veacul al XV-lea, așa cum o dovedea la fiecare pas marmura încărcată cu blazoanele familiei; se mai vedeau încă punțile mișcătoare de altădată și adâncile șanțuri înconjurătoare, acum secate de apă; cu zidurile lui înalte de optzeci de picioare și groase de șase, castelul se afla la adăpost de orice atac și de aceea îi și era atât de drag bănuitorului marchiz. Păzit de douăzeci și cinci sau treizeci de servitori, pe care și-i socotea credincioși, pare-se doar fiindcă nu le vorbea niciodată altfel decât cu ocară pe buze, marchizul se simțea aici mai puțin chinuit de spaimă decât la Milano.

Temerile sale nu erau cu totul neîntemeiate, căci era în strânsă legătură cu un spion, pus de austrieci la granița elvețiană, la trei leghe de Grianta, ca să ajute de acolo evadarea prizonierilor luați pe câmpul de luptă, lucru pe care, la un moment dat, generalii francezi ar fi putut să-l ia în serios.

Marchizul își lăsase tânăra soție la Milano: ea îngrijea acolo de treburile familiei, silită să facă față contribuțiilor impuse *casei del Dongo*, cum se spunea pe atunci. Strădania de a obține micșorarea acelor contribuții o obliga să-i vadă pe unii dintre nobilii care primiseră însărcinări publice, precum și alte persoane, fără titluri de noblețe, dar cu multă trecere. Și iată că avu loc în familie un mare

eveniment. Marchizul pusese la cale căsătoria tinerei sale surori, Gina, cu un personaj foarte bogat, de viță foarte nobilă; dar personajul acesta se pudra, din care pricină Gina îl întâmpina cu hohote de râs și, curând, ea făcu nebunia de a se căsători cu contele Pietranera. Ce-i drept, contele era un gentilom cumsecade, cât se poate de arătos, dar ruinat din tată-n fiu și – culmea decăderii – partizan înfocat al noilor idei. Pe deasupra mai era și sublocotenent în legiunea italiană¹, ceea ce-l cătrănea și mai mult pe marchiz.

După acești doi ani de nebunie și fericire, Directoratul² din Paris, dându-și aere de suveran bine înscăunat, începu să manifeste o ură de moarte pentru tot ce nu era mediocru. Generalii nevrednici, pe care-i dăruî armatei din Italia, pierdură un șir de lupte chiar pe câmpiile Veronei, martore, cu numai doi ani în urmă, ale minunilor de la Arcole și Lonato³. Austrieii se apropiau de Milano; locotenentul Robert, acum comandant de batalion și care fusese rănit în bătălia de la Cassano, poposi pentru ultima oară la prietena sa, marchiza del Dongo. Despărțirea fu plină de jale; Robert plecă odată cu contele Pietranera, care îi urma pe francezi în retragerea lor, pe Novi. Tânăra contesă, căreia fratele refuzase să-i dea partea de avere la care avea dreptul, însoțea armata, cocoțată într-o căruță.

¹ În timpul lui Napoleon I, armata franceză număra în rândurile ei regimente alcătuite din soldați aparținând popoarelor europene.

² Organul puterii de stat în Franța, din octombrie 1795 până în noiembrie 1799

³ Arcole, Lonato: localități din nordul Italiei, cunoscute prin victoriile pe care Napoleon I, pe atunci generalul Bonaparte, le-a obținut aici în 1796, împotriva trupelor austriece